

Fyra svenskar i Gulag, bakgrundsmaterial och fördjupning.

Leif Nordin, en före detta Flygvapen pilot och ÖB Bengt Gustafssons adjutant i slutet av 80-talet ringde en dag hösten 2005 och sa att han hade något viktigt att berätta. Det han sa i telefon var så intressant att jag genast åkte hem till Leif Nordin för att dokumentera hans uppgifter.

Nordin berättade att han av en slump, hört att det fanns en estländare boendes i Uppsala som visste något specifikt om DC-3 nedskjutningen. Mannen hette Elmar (fingerat namn) och bodde på Luthagsesplanaden i Uppsala i slutet av 70-talet. Leif Nordin hade fått ta del av en, som han upplevde, mycket intressant och känslig uppgift om DC-3 nedskjutningen och rapporterade detta till säkerhetschefen på flygflottiljen F16 i Uppsala, där han arbetade vid den tiden.

”Jag tyckte att jag då gjort vad jag kunde och glömde sedan bort händelsen. Senare när planet hittades 2003 och jag hörde att det fattades besättningsmän, kom jag att tänka på den gamla historien igen från slutet av 70-talet, och jag bestämde mig då för att ta kontakt med dig.”¹

Nordin fortsätter, ”Någon gång 1979-80 var jag på en fest med några vänner i Uppsala och då fick jag höra talas om en man som gick en kyltekniker kurs och hade synpunkter på ryssar i allmänhet som sa ungefär, “Det vet man hur de är, det såg man ju hur det gick med den där DC-3:an.” Jag tänkte inte så mycket mer på händelsen förrän jag några dagar senare slog upp DC-3:an i Flygets årsbok och såg att man fortfarande inte visste vad som hänt flygplanet och dess besättning. Jag tog då kontakt med min bekant igen och frågade om han visste något mer om händelsen. Han berättade att han hade en kompis som gick den här

¹ Intervju Nordin 2005.

kyltekniker kursen vars pappa var estländare och att det förmodligen var därifrån historien kom. Jag bad honom att ta kontakt med sin vän igen och be honom fråga pappan så mycket som möjligt om det här. Han kom tillbaka lite senare med följande historia som jag skrev ned på ett papper och som jag fortfarande har kvar. Mina anteckningar lyder:

“En kamrat till hans far som numera är död var chefsmekaniker på en båt som transporterade färskvatten. Båten, en gammal V2 båt Vodolej 2, numera skrotad. Båten befann sig vid den aktuella tidpunkten väster om Estland mellan Dagö och Ösel utanför Taglas bukt. 3 – 4 sjömil bort blir en Catalina nedskjuten.”

”Här tror jag att det är jag själv som skrivit till Catalina”, säger Nordin.
”Eftersom jag vid tillfället trodde att det var så, men jag tror inte att uppgiftslämnaren hade någon uppfattning om vilken flygplantyp det var.”

Anteckningarna fortsätter:

”Nedskjutet av två jaktflygplan. Åskådarna var övertygade om att det var utanför territorialvattengränsen. Vid tillfället pågår en sommarmanöver med ryska flottan i området. Torpedbåtar skyndar fram till platsen men åskådarna kunde inte längre se vad som hände (långt bort) och efteråt går torpedbåtarna in mot Tallinn. Efter vad de senare hörde skulle besättningen ha tagits till vara och förts in till Tallinn för vidare transport. Pratet folk emellan låg till grund för detta. Chefsmekanikern skulle ha blivit mycket upprörd och arg över detta. Trots detta har han hållit tyst på grund av rädsla för straff och repressalier. Hans kamrat (den som berättar) har av samma anledning inte velat tala om detta förrän nu när hans kamrat ej längre är i livet.”²

² Ibid.

Nordin berättade att han först trodde att det rörde sig om Catalina-affären eftersom det var så hela händelsen kallades på den tiden. Jag började själv undersöka ärendet och kom efter ett tag fram till att det inte var så, utan att det istället borde röra sig om DC-3:an, bland annat eftersom jag fick uppgifterna om att nedskjutningen skett på ca 3000m höjd.

Nordin upplevde uppgifterna vid tillfället som sensationella och lämnade dem, som jag tidigare nämnt, till säkerhetsofficeren på F16. Några år senare när DC-3:an åter var uppe till diskussion lämnade han dem även till ÖB Bengt Gustafsson, någon gång mellan åren 1987-90 då han tjänstgjorde som adjutant åt honom.³

Jag frågade Nordin om han var helt säker på att ÖB Bengt Gustafsson mottagit och förstått uppgifterna och Nordin sa: ”Ja han fick uppgifterna men han hade mycket på den tiden med ubåtsjakt och allt och hade så att säga portföljen full, men utan tvekan fick han uppgifterna av mig vid något tillfälle när det var lite lugnare.”⁴

Leif Nordin i Heby 2005. Foto A Jallai.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

Märkligt, hinner jag tänka, att den här viktiga informationen inte går att finna i UD:s arkiv och att händelsen inte alls nämns i UD-92 utredningen om DC-3:an. Den påbörjades 1991, bara något år efter att ÖB tagit del av Nordins uppgifter.

Jag har tagit med denna lilla episod för att illustrera hur till synes viktiga uppgifter kan försvinna, helt enkelt på grund av att uppgiftslämnaren eller mottagaren bara har en fragmentarisk bild av helheten. Denna uppgift borde absolut ha skrivits ner och arkiverats av försvaret och ÖB Gustafsson för vidarebefordran till exempelvis DC-3 utredningen. Så vitt jag vet har händelsen fallit mellan stolarna och helt försvunnit när Nordin ringde mig hösten 2005.

Nordins historia och ytterligare en händelse under hösten 2005 fick mig att mobilisera ny kraft att forska vidare och framförallt försöka följa upp den lösa tråden från Nordin. Jag vidarebefordrade uppgiften till den då pågående haveriutredningen om DC-3:an och fick efter ett tag svaret att mannen ifråga som gett uppgifterna, Elmar, inte går att finna och förmodligen är död. Det var allt!

Eftersom jag vid den här tiden börjat misströsta och misstro den egentliga ambitionen med utredningen ringde jag ändå upp en estnisk kontakt i Sverige, Ülo Ignats på tidskriften Estniska Dagbladet i Stockholm.

Mina och hans föräldrar känner varandra sedan tidigare då de alla fyra kom som flyktingar till Sverige från Estland under andra världskriget. Jag ber Ülo att kolla upp Elmar åt mig för att se om han kan finna någon mer information hos sina källor.

Dagboken 2005 10 11:

Ülo ringde idag och berättade att Elmar bytt namn till (namn borttaget) och bor nu i Estland någonstans i närheten av Tallinn. Hans son heter (namn borttaget).

Efter lite eftersök på Internet hittade jag sonen som varit aktiv inom den Estniska förvaltningen och jag fann också ett telefonnummer som jag ringde och fick veta att (namn borttaget) numera arbetar inom EU i Luxemburg och pappan Elmar bor med sin fru i Estland och är vid god vigör.

*Deras telefon nummer är (borttaget). Adress är (borttaget).
De har fått tillbaka sin gård i Estland och bor numera där.*

Jag ringde numret och fick till slut tag i Elmar. Han lät pigg och var 77 år gammal. Han berättade på estniska att han varit mycket god vän med Kuulas som arbetade på ett fartyg som körde ut vatten till fartygen i den stora ryska marinövningen i juni 1952 som pågick samtidigt utanför Ösel.

Kuulas hade berättat att han stått på däck och långt bort i horisonten sett ett flygplan bli nedskjutet av ett annat flygplan. Därefter hade omedelbart två torpedbåtar tillhörandes övningen gått till platsen och varit borta i ca en timme. Torpedbåtarna hade efteråt gått norröver, till Tallinn förmodligen, vilket Kuulas tyckte varit märkligt och kan ha tytt på att de plockat upp besättningen från det nedskjutna flygplanet. Det ryktades en hel om detta efteråt och att besättning och flygplansdelar skulle plockats upp och körts in till land. Men det här vågade man inte berätta 1952 på grund av rädslan för repressalier, berättade Elmar.

Jag tackade för hans uppgifter och sa att jag ämnade komma över till Estland och dokumentera vittnesmålet senare i höst vilket Elmar inte hade något emot.

Han svarade också på min fråga, att det förmodligen fanns fler estländare levande idag, som varit delaktiga i den ryska övningen 1952. Han kunde nämna en vid namn, som senare blev chef inom sjöfartsverket eller liknande.⁵

⁵ Telefon intervju Elmar 2005.

Märkligt att inte svenska myndigheter hade lyckats ta reda på det här. Här hade vi ett vittne, andrahands visserligen, men på grund av den långa tid som skiljde mellan hans första utsaga för Nordin och min idag 26 år senare, är de två versionerna helt överensstämmande. Det gör att jag måste ta vittnet på allvar, som jag bedömer det.

Nu gällde det att åka över till Estland mycket diskret. Risken var annars att någon illasinnad person förstörde vittnesmålet med desinformation. Det har hänt förr i den här affären och andra. Det är inte första gången som vittnen bearbetats av underrättelsetjänsten och sedan använts i eget syfte. Eller så vill man helt enkelt bara ”bränna” vittnet, d v s försvaga det. Det här vittnet var med all sannolikhet äkta. Jag gjorde den bedömningen mestadels på grund den slumpmässiga händelsen som gjorde att Nordin överhuvudtaget uppmärksammade det 1979, och att vittnet inte själv sökt upp någon myndighet eller media med sina uppgifter utan helst velat vara ifred.

När jag kom till mitt hotell i Tallinn, hyrde jag en bil och gav mig av söderut på slingriga vägar som efter ett tag övergick i grusvägar och hittade till slut gården där Elmar bodde med sin fru. Det var ett fint rött hus ute på ett öppet fält och jag knackade på. Det blåste en del och några träd på tomten vajade lätt.

Elmar någonstans i Estland 2006. Foto A Jallai.

Min intervju med Elmar i Estland i sammandrag:

”Du bekräftar alltså att du är Elmar (fingerat namn).”

”Ja”, svarar Elmar.

”Kan du berätta lite om din bakgrund och hur du kom till Sverige?”

”Jag åkte på semester till Sverige och det var andra gången någonsin som jag fick göra det. Jag var befälhavare på en oljetanker, en mindre typ och hade fått förtroendet av myndigheterna (KGB) att få åka utomlands med min fru. I Sverige fick jag sedan olyckligtvis en hjärtattack och lades in på sjukhus. Min fru och jag bestämde då att vi skulle försöka att få stanna i Sverige. Vi skyllde på min sjukdom. Jag visste att jag skulle få avgå som befälhavare på grund av hjärtattacken och förmodligen bli tvungen att gå i pension, vilket skulle leda till att familjens inkomster med en gång skulle minska till en tredjedel av vad jag tjänade vid tillfället. Efter en del förhandlingar fick vi stanna. Villkoret vi fick från

de sovjetiska myndigheterna, om att få stanna i Sverige, var att vi inte talade om något som var känsligt för Sovjetunionen och att vi skötte det snyggt. Om vi lovade att hålla tyst och inte använda avhoppet som propaganda mot Sovjet, så skulle vi även så småningom kunna få över våra barn till Sverige. Efter ett år släppte de sedan våra två barn som fick komma till Sverige.

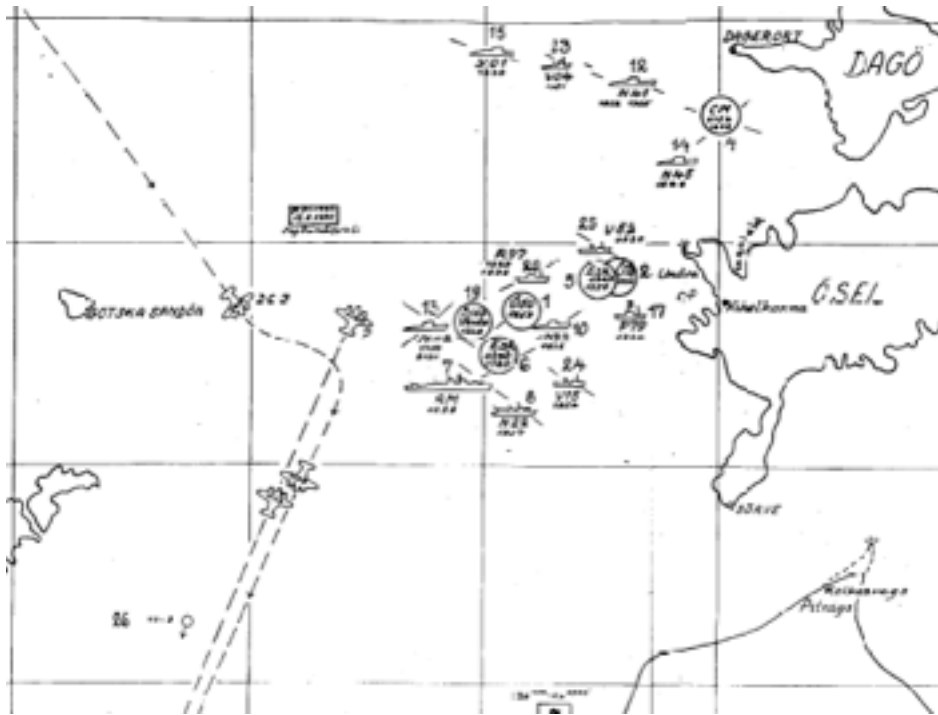
Jag körde olja från Tallinn till den sovjetiska fiskeflottan på den tiden. Jag började min karriär i den sovjetiska flottan med att arbeta på underhållsfartyg till den sovjetiska marinen och har sammanlagt arbetat på sovjetiska fartyg i trettio år. Senare började jag arbeta på fiskeministeriets fartyg, både på räddningsbåtar och tankers.

Under min tid i den sovjetiska Krigsmarinen arbetade jag tillsammans med en man som hette Kiilas och vi blev goda vänner. Kiilas hade varit mobiliserad under andra världskriget på tyskarnas sida och han hamnade sedan i Sibirien. Efter frigivandet började han arbeta som förste mekaniker på en hjälpbåt, Vodolej 2, som hade som uppgift att försörja stora krigsfartyg på övningar etc.

En dag berättade Kiilas plötsligt i förtroende för mig om en händelse som han varit med om. Händelsen hade inträffat sommaren 1952 i samband med det årets stora sovjetiska marinövning. Det hade varit en mycket stor övning det året. När de gick ut på övningen väster om Ösel och passerade bukten Tagalaht vid Ösels västra udde. Det är mycket djupt vatten där, 20 meter och en 10 meter hög kust vilket gör stället perfekt för ankring av stora krigsfartyg. När de befann sig mer än 10 mil från den estniska kusten såg de en drabbning i luften borta vid horisonten. Knappt synbart såg de ändå hur ett jaktflyg anföll ett annat plan. Efteråt när de fått reda på att det skjutits ned ett svenskt flygplan den dagen kopplade de samman det med vad de upplevt.

Kort efter nedskjutningen hade två snabbgående torpedbåtar lämnat fartygseskadern och gått till platsen för nedskjutningen. Efter någon timme hade torpedbåtarna återvänt, men inte återanslutit till övningen, utan gått mer norröver med kurs mot finska viken. Kiilas trodde då att de

kanske plockat upp något och att torpedbåtarna därför inte anslöt till övningen igen, utan istället gick mot land, förmodligen Tallinn.

Området för den sovjetiska marinövningen den 13 juni 1952. Längst till vänster skymtar Gotska Sandön och till höger halvön Undva på Ösel och strax öster om Undva, bukten Tagalaht.

Händelsen utspelades så långt bort att de inte såg nedslaget i vattnet. Det var fina väderförhållanden med lugn sjö och bra sikt så torpedbåtarna gick med högsta fart (ca 40 knop).

Kiilas visste inte vad torpedbåtarna plockat upp men hade senare hört att det kanske kunde ha varit besättningen. Ett eller två år senare lyssnade han på illegala amerikanska radiosändningar där det berättades att de tyska krigsfångarna som släppts sist från Sibirien sades ha träffat på svenska flygare i ett fångläger utan att svenska myndigheter inte gjort något åt detta.

Tyskarna hade tagit med sig brev från svenskarna och lämnat över till svenska myndigheter som i sin tur tystat ned det hela (se bilagorna). Kiilas hade kopplat ihop uppgifterna med sina egna iakttagelser den 13 juni 1952.

Elmar fortsätter, "Kiilas berättade detta bara för mig och i förtroende och han tog en mycket stor risk genom att göra detta. Det kunde bli farligt för honom."

"Hur kom det sig att ni som Estländare fick så pass höga positioner inom den sovjetiska marinen?" frågar jag.

"Ryssarna tyckte att esterna gjorde ett bra arbete och var pålitliga men alla fick inte det, utan man hade en kontrollofficer från KGB som man rapporterade till. Exempelvis om man såg några säkerhetsrisker bland besättningen mm."

"Finns det fler vittnen till denna händelse?"

"Ja det finns massor, i princip alla som deltog i övningen och det var tusentals personer. Men på den tiden vågade ingen berätta om det här av rädsla för repressalier. Så var stämningen och den sitter i fortfarande. Jag har träffat flera personer senare som varit med på övningen men ingen har någonsin berättat något", säger Elmar.

"Det finns alltså många vittnen till denna nedskjutning?"

"Ja, massor, flera tusen."

"Är du förvånad över att fler vittnen inte trätt fram?"

"Nej, inte alls. Systemet var sådant att folk inte vågade. Ingen kunde säga något eftersom det var hemligstämplad information."

"Hade Kiilas några ytterligare uppgifter att lämna", säger jag.

"Inte mer än att han tyckte det var anmärkningsvärt hur Sverige kunde överge sina landsmän i Ryssland och inte kräva dem utlämnade. Eftersom amerikanarna visste om det, så visste förmodligen även svenska myndigheter", säger Elmar.

"Har du bara talat med Leif Nordin om det här?"

"Ja och min familj. Det var Nordin som tog kontakt med mig och berättade att han undersökte frågan. Eftersom jag inte var ett förstahandsvittne och förstod att denna historia var mycket känslig både för svenska och ryska myndigheter, lät jag historien vara efter det att jag gett uppgifterna till Nordin."

”Om du beskriver den här Kiilas, är han en trovärdig person?”

”Mycket trovärdig”, sa Elmar med eftertryck. ”Han jobbade redan före kriget på estniska båtar och ansågs som en mycket uppskattad mekaniker. Han var en specialist. Han hade uppenbarligen ett stort förtroende hos sovjetiska myndigheter eftersom han fick arbeta på ett sovjetiskt fartyg som tillhörde krigsmakten.”

”Du får ursäkta, Elmar men jag måste ställa följande fråga som rör din egen trovärdighet. Har du någon gång haft något samröre med den sovjetiska säkerhetstjänsten?”

”Jag hade en egen förtroendeman genom KGB som jag rapporterade till. Jag måste regelbundet ge skriftliga omdömen om mina besättningsmedlemmars politiska status och åsikter. Tidigare i den sovjetiska marinen hade varje båt en egen KGB officer som kontrollerade alla. Men senare i fiskeflottan så fanns det en KGB man för hela flottan. Kontrollen har successivt mjukats upp. Varje befälhavare hade som uppgift att rapportera varje besättningsmans pålitlighet och risken för ett eventuellt avhopp till väst.”

”När du, 1978 hoppade av till Sverige, var det någon svensk myndighet exempelvis Säpo som förhörde dig? Du kunde i deras ögon ha varit en sovjetisk spion.”

”Polisen förhörde mig men vi anmälde oss inte ens till de svensk-estniska organisationerna i Sverige och de visste förmodligen inte om oss. Det tystades ned helt och hållet även av den svenska polisen för att skydda oss. Vi fick uppehållstillstånd av humanitära skäl och medborgarskapet fick vi först 5-6 år senare. I mitt svenska pass har det skrivits in att jag inte fick åka tillbaka till Sovjetunionen, och om vi ändå hade gjort det, så skulle vi inte få komma tillbaka.”

”Hörde några sovjetiska myndigheter av sig till er, under er tid i Sverige?”

”Sovjetiska ambassaden gjorde det några gånger i början för att kontrollera om jag verkligen var sjuk, och det kom också något brev från mitt fartyg som förmodligen var falskt, som sa att de ville ha tillbaka mig

som befälhavare. Den sovjetiska ambassaden hade en estnisk medborgare som hjälpte oss med att få ut våra barn. Villkoret var att vi inte fick gå till media och inte heller göra några offentliga uttalanden. Däremot, på min arbetsplats i Sverige, har det funnits en kommunist som någon gång rapporterat att jag snackat för mycket, men jag har alltid bara sagt sanningen.”

”Har du haft några andra kontakter med underrättelsetjänster, exempelvis amerikanska?”

”Nej, några gånger hade jag fått uppdraget att på mina utlandsresor köpa något till mina KGB kontaktmän. En gång bad de mig att köpa svenska kartor och det gjorde de bara för att se om jag var tillförlitlig, eftersom de lätt kunde få tag på kartor på annat sätt.”

”Du har sagt till Leif Nordin 1979 att den siste kaptenen på Vodolej 2 fortfarande var i livet. Vad hette han?”

”(namn borttaget), svarar Elmar utan att tveka. Jag vet inte om han lever. Han arbetade senare på stora atlanttrålare. Han var kapten med den högsta graden och bor, om han är i livet, i Tallinn.”

”Hade du själv sett några av de sovjetiska stora kryssarna som deltog i övningen exempelvis Admiral Makarov?”

”Ja, du menar den tidigare tyska kryssaren Nürnberg”, sa Elmar och jag hajade till.

”Jag har varit ombord på Admiral Makarov och tittat in i kaptens-kajutan. Fartyget hade ett fantastiskt akterdäck i trä och det var ett mycket fint fartyg. Jag var ombord på fartyget någon gång 1953-54.”⁶

Nu slår det mig plötsligt att jag sitter med ett centralt vittne från den Sovjetiska marinen. Själv har jag bara sett exempelvis Admiral Makarov som en beteckning i ett hemligt FRA dokument, som jag enligt FRA chefen Per Kjellnäs överhuvudtaget inte skulle ha fått se. Vilket i sin tur betyder att jag aldrig hade kunnat sitta här och ställa frågorna om den

⁶ Intervju med Elmar 2006 i Estland.

sovjetiska marinövningen till Elmar. Marinövningen hade officiellt inte existerat fram till nyligen. Så här skrev UD:s DC-3 utredning 1992 om eventuella sovjetiska fartygsrörelser i området för nedskjutningen:

”Av det material från Förvarsstaben och FRA som vi har haft till vårt förfogande framgår att de sovjetiska flottrörelser, som ägde rum vid tidpunkten för DC-3:ans försvinnande, var av normal omfattning för årstiden”.⁷

Ganska kryptiskt, eller hur? Men skickligt. *Av normal omfattning för årstiden.* Suck, det beror helt på vad man definierar som normalt. Ingen skulle med denna skrivning *normal omfattning för årstiden* komma på tanken att det skulle ha varit den största sovjetiska övningen, åtminstone under 1952, med runt hundra fartygsenheter i området där DC-3:an blev nedskjuten. I området fanns dessutom minst två stora kryssare, Admiral Makarov och den nya Sverdlov kryssaren. Dessutom ett tiotal ubåtar.⁸

Sverdlov kryssare, Alexander Suvorov, byggd i Leningrad, operativ 15 maj 1952, skrotad 1990. Foto okänd.

Antingen är UD:s utredare fullständigt bakom flötet eller så är det en snygg mörkläggnings. Jag tror det senare.

⁷ UD arkivet, DC-3 utredningen DS 1992:5.

⁸ FRA sektion M, 26.2.1953, nr 8, Sovjetiska Norra Östersjömarinens verksamhet 9-20 juni 1952.

Men kan det vara så att UD:s utredning aldrig fick se övningsdokumentet och därför inte kunde ta reda på att det hade funnits många fartyg alldeles nära DC-3:ans flygrutt, kanske någon frågar sig? Det skulle i så fall vara förklaringen.

Svaret är tyvärr, nej. Om man läser lite längre ner i UD-92 utredningens rapport står det följande:

”En särskild trafikundersökning⁹ (marinövningsdokumentet) beträffande övningsverksamheten inom sovjetiska norra östersjöflottan under perioden den 9 -20 juni 1952 ger inte vid handen att övningsprogrammet ens nämnvärt skulle ha störts av de två nedskjutningarna (Catalinan är den andra nedskjutningen, min anm).”

Okay, man har sett dokumentet, då faller den fallskärmen och mörkläggning, är allt som återstår.

Ger inte vid handen, förresten, vilket märkligt uttryck. Hur som helst så hade UD-92 utredningen bevisligen tillgång till det här hemliga FRA-dokumentet på ca 78 sidor.

När jag frågade dåtidens expert på fartygsanalys inom FRA, byråchef Risto Heino, berättade han när jag visade honom dokumentet, att det var en mycket stor övning och att det fanns två eller tre kryssare med i området den 13:e juni 1952. Han kunde avläsa detta i dokumentet även om det bara stod siffror för vissa enheter. ”Man ser det genom att utläsa vad som finns runt omkring dessa enheter i form av supportfartyg mm.”, sa Heino.¹⁰

(Se videoupptagningen med Heino i ursprungliga inlägget)

⁹ Ibid.

¹⁰ Intervju byråchef Risto Heino FRA 2004.

Den Sovjetiska kryssaren Admiral Makarov. Foto okänd.

Åter till Estland i januari 2006:

Jag tackar Elmar för samtalet och lämnar sedan hans hem och återvänder till hotellet i Tallinn igen. Det är kallt och blåser, en grå trist vinterdag och inte mår jag bättre efter mötet med Elmar.

På kvällen när jag krupit ner i sängen och börjat zappa mellan TV kanalerna, ringer telefonen på hotellrummet. Det är Elmars fru. Hon låter upprörd och ber mig efter lite 'smalltalk' att inte offentliggöra deras namn. Hon är orolig för att de ska hamna i besvärigheter. Jag lovar att inte göra det.

När jag har lagt på luren och ligger och ser upp i det nymålade innertaket på mitt fina hotellrum i centrala Tallinn så känns det, trots det nya hotellrummet, som om jag för ett ögonblick förflyttats tillbaka i tiden, till det mörka totalitära Sovjet-Estland som fanns före 1991, en otäck kall känsla men en alldeles äkta sådan.

Min analys av Elmars vittnesmål är att han talar sanning. Han framstår som helt stabil i sin utsaga och den stämmer väl med den version som Nordin återgett genom sina anteckningar från 1978.

Här måste man väga in att Elmars historia från 1978 även gått via hans son först och sedan till Nordin och fel kan ha uppkommit i överföringen. Det stärker hur som helst vittnet att han redan för 25 år sedan berättade historien och sedan hållit tyst med den ända till nu då jag träffar honom i Estland. Skulle det på något sätt ha varit ett planteringsförsök från KGB så skulle det sannolikt ha upprepats för att få fäste eftersom historien bevisligen inte kom ut till media. En annan detalj som stärker vittnesmålet är att den sovjetiska marinövningen inte var känd för många, varken i Estland eller i Sverige. Marinövningen har varit en väl bevarad hemlighet inom FRA och underrättelsetjänsten i Sverige och även på UD, förstås. Dessutom; vem visste 1952 var någonstans DC-3:an blev nedskjuten? Den sovjetiska jaktpiloten, stridsledningen i Riga och möjligtvis några få på FRA, men knappast en besättningsman på ett estniskt hjälpfartyg. Han har exakt pekat ut platsen till sin befälhavare Juri. ”Rakt väster om marinövningen väster om Ösel.”

Om vi tittar på innehållet i vittnesmålet jag fått av Elmar, så verkar det vara nedskjutningen av DC-3:an som han beskriver. Det pågick bara en riktigt stor sovjetisk övning sommaren 1952 och den utspelade sig dessutom väster om Ösel. Vittnesmålet skulle även kunna bevisa att sovjetiska fartyg varit på platsen alldeles efter nedskjutningen, och om delar av DC-3 besättningen hoppat i fallskärm, så har de helt säkert blivit upplockade, döda eller levande. Även vrakdelar kan ha plockats upp och detta redan inom ca en halvtimme efter nedskjutningen. Dessutom säger Elmars källa, Kilas, att ”rykten sa att besättningen förts till Tallinn” men längre än så kommer vi inte idag utan ytterligare vittnen eller dokument.

Något som går att ifrågasätta är väderförhållandena som enligt vad vi hört måste ha varit goda eftersom man iakttagit nedskjutningen från långt håll. Om vi tittar i den svenska haveriutredningen från 1952 finner vi att det enligt meteorologens prognos som är bifogad utredningen, skulle det ha varit ett heltäckande molntäcke på ca 300 meter över

området för nedskjutningen.¹¹ Dessutom ska det ha varit dimbankar under dessa moln. Inget vidare väder alltså. Men stämmer uppgifterna?

Jag bestämmer mig för att kontrollera det här lite närmare eftersom det kan bevisa att vittnesmålet är felaktigt. Om vi börjar med att titta lite mer exakt på väderuppgifterna i haveriutredningen, står det:

”Observationer från haveriplatsen kl 1100 – 1200 saknas. Sannolikt väder: 10/10 stratocumulus, bas 300-600m.”¹²

Meteorologer på 1950-talet hade inte tillgång till satelliter och i detta fall inte heller några observationer, sannolikt beroende på att området är så långt från kusten och i närheten av sovjetiskt territorium. Återstår då bara för dem att göra en bedömning av väderläget, vilket betyder att prognosen inte är lika exakt som en prognos på fastlandet.

Jag börjar leta i mina dokument för att se om jag kan finna några andra observationer om vädret i området. Piloten som sköt ned DC-3:an, Osinskij, sa följande om vädret på UD:s förfrågan:

”Molntäcket var inte kompakt. Cirka 6-7 på skalan (av 10). Så jag kunde urskilja strandlinjen. Åt Sverige till, var det molnigare men här kunde man se kusten”¹³

Den sovjetiske piloten Osinskij, säger således att han kunde urskilja strandlinjen och att det var något mer moln än halvklart på platsen för nedskjutningen (6-7/10). Det stämmer ganska bra med vittnesmålet, det vill säga att det var halvklart och att man kunde se kusten, vilket i det här fallet är Ösels västra strand. För säkerhets skull försöker jag även finna något vittne från Gotska Sandön, för att om möjligt kunna ta reda på vädret västerut mot Sverige. I haveriutredningen från 1952 finns det några förhör med besättningsmän på ett fartyg med namnet Gråtruten som låg förtöjd vid Gotska Sandön under tiden för nedskjutningen klockan 11.27. Besättningsmännen, fem stycken berättade att det var fint

¹¹ Krigsarkivet, DC-3 Haveriutredning 1952.

¹² Ibid.

¹³ UD arkivet, DC-3 utredningen DS 1992:5, bakgrundsmaterial intervju med Osinskij 1991-11-15.

väder och att de alla lagt sig på fartygets däck för att sola ungefär vid tiden för nedskjutningen mellan 11 och 12. De har dessutom sett ett flygplan svänga några gånger över ön. De minns alla att det var solsken och att de sedan fått order att ge sig ut för att leta efter DC-3:an.¹⁴

Det verkar inte råda något tvivel om att de som var på plats klockan 11.27 den 13 juni 1952 iakttog klart eller nästan klart väder.

Jag kommer helt plötsligt på historien med den där brädstumpen som flöt i land i Stockholms skärgård några månader efter nedskjutningen.

Brädan hade en text inristad som löd:

”VI ÄR HOS RYSSEN - - - - DC-3 - ÖSEL”

Jag får rysningar. Något säger mig att detta skulle kunna vara inristat av besättningen eller någon som sett eller hört något om deras öde och sedan slängt i brädan från ett sovjetiskt eller estniskt fartyg.

Just de fyra strecken är obehagliga. Det fattas fortfarande just fyra besättningsmän från DC-3:an. Dessutom sättet som DC-3 skrivits på vittnar om att det är någon som kan lite om flyg eftersom de lagt in ett bindestreck mellan DC och siffran 3, vilket är det formellt korrekta sättet att skriva det på.

Till sist; detta med Ösel. Hur många i Sverige visste sommaren 1952 att DC-3:an blivit nedskjuten utanför Ösel? Hela haveriutredningen var hemligstämplad ända fram till mitten av 80-talet.

¹⁴ Krigsarkivet, DC-3 haveriutredning 1952.